

Сердце народу

**ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ З
НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ ТВОРУ «ЕРОТОКРИТ»**

В. СТЕПАНЕНКОМ

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ЧАСТИНА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СПОСОБУ ПЕРЕКЛАДУ	5
1.1. Перекладацькі трансформації	5
1.2. Класифікація трансформацій	6
1.2.1. Граматичні трансформації	8
1.2.2. Лексичні трансформації	10
1.2.3. Трансформації на синтаксичному рівні	14
1.3. Висновки до розділу I	14
РОЗДІЛ II. ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ «ЕРОТОКРИТ» В. СТЕПАНЕНКОМ	17
2.1. Лексичні трансформації	17
2.2. Граматичні трансформації	21
2.3. Синтаксичні трансформації	22
2.4 Висновки до розділу II	23
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	25
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	27

ВСТУП

Основна вимога до перекладу – максимально можливий рівень його еквівалентності тексту оригіналу. Процес досягнення цієї мети ускладнюється існуючими відмінностями між мовою оригіналу і мовою перекладу, протиріччями в області систем мов, мовних норм. Дійсним способом досягнення перекладацької еквівалентності та адекватності, в умовах відсутності семантичної та структурної подібності між мовою оригіналу та мовою перекладу, є перекладацькі трансформації.

Актуальність дослідження полягає у систематизації накопиченого у вітчизняній теорії та практиці перекладу досвіду використання трансформацій при перекладі та аналізу трансформацій стосовно художніх перекладів, вивчення трансформацій, наведення конкретних прикладів. І також обумовлена нечіткою визначеністю досліджуємого явища, та значними розбіжностями у структурі новогрецької та української мов.

Мета дослідження полягає у вивченні функціонування трансформацій при перекладі художнього тексту поеми «Еротокрит» з новогрецької на українську мову і специфічних засобів їх вираження.

Мета дослідження зумовила необхідність формування наступних **завдань**:

- дати визначення поняттю і загальну характеристику трансформацій при перекладі;
- виділити види перекладацьких трансформацій;
- аналіз перекладацьких трансформацій за текстом художнього перекладу в порівнянні з вхідним текстом поеми;
- наведення прикладів, що ілюструють трансформації при перекладі в художній літературі.

Для досягнення мети була застосована комплексна **методика дослідження**. Головним методом дослідження є зіставний метод. Він полягає у співвіднесенні граматичних структур у тексті оригіналу та його перекладі. Додатковими методами

були контекстуально-інтерпретаційний, описовий і метод трансформаційного аналізу.

Предмет дослідження – тексти твору «Еротокрит» на мові оригіналі, тобто новогрецькій, та у перекладі на українську, виконаний В.Степаненком.

Об’єкт дослідження – перекладацькі трансформації, використані при перекладі художнього тексту поеми «Еротокрит» з новогрецької на українську мову .

Матеріалом дослідження є поема «Еротокрит» (оригінал, та переклад на українську мову, виконаний В.Степаненком), що містить у собі різні види трансформацій.

Структура роботи: робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури.

У вступі формулюються цілі та завдання, обґрунтовується вибір теми дослідження, визначається актуальність, формуються завдання.

У висновках підводяться підсумки проведеної роботи.

РОЗДІЛ І. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ЧАСТИНА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СПОСОБУ ПЕРЕКЛАДУ

1.1. Перекладацькі трансформації

Головна мета перекладу — досягнення адекватності. Основне завдання перекладача — вміло зробити різні перекладацькі трансформації для того, щоб текст перекладу як можна більш точно передавав всю інформацію, укладену в тексті оригіналу при дотриманні відповідних норм мови [4, с. 7].

Процес перекладу це — складний процес, що тягне за собою ряд труднощів, які необхідно долати перекладачеві і не є простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої мови. Одним із прийомів, які допомагають перекладачеві, є перекладацькі трансформації [19, с. 4].

Перетворення, заміни, упущення за допомогою яких здійснюється перехід від одиниць мови оригіналу до одиниць мови перекладу, називаються перекладацькими трансформаціями. Перекладацькі суттєво відрізняються від трансформацій у рамках однієї мови і, як наслідок, становлять собою особливий вид міжмовного перефразування. Такі перетворення обов'язково обмежені рамками двох конкретних мов [19, с. 4].

Перекладацькі трансформації відбуваються з причини неповної спільності або відмінності новогрецької та української мов. Схожість між граматичними властивостями новогрецької мови та української мови задається їх загальною приналежністю до індоєвропейської сім'ї і виявляється в наявності спільних граматичних значень, категорій і функцій, наприклад: категорій числа у іменників, категорій ступенів порівняння у прикметників, категорії у дієслова, загалом нефіксований порядок слів і т.п. У той же час різниця відбивається в несхожих граматичних категоріях: артиклі, кількості відмінків, відсутність інфінітиву дієслів у новогрецькій мові і т.д. [37, с.115–118].

Інтерес до проблеми перекладацьких трансформацій з боку лінгвістів та їх всебічне вивчення є в курсі теорії і практики перекладу вже традиційними. Більшість типів і видів перекладацьких трансформацій уже досліджені в

перекладознавчих працях таких відомих мовознавців як В. Виноградов, С. Влахов, Р. Зорівчак, В. Комісаров, О. Кундзіч, В. Коптілов, А. Лілова, Я. Рецкер, А. Швейцер та інші.

Базовим поняттям перекладацької теорії є поняття еквівалентності. А саме семантична еквівалентність, тобто асоціація з однією і тією ж предметною ситуацією. Враховуючи, що при перекладі ми маємо справу зі змістом, тобто одним із семантичних компонентів мовної одиниці, варто зазначити, що семантична еквівалентність досягається завдяки наявності в текстах одних і тих самих сем. У цьому випадку тексти знаходяться у відношенні компонентної семантичної еквівалентності. Для досягнення семантичної еквівалентності необхідні різні перекладацькі перетворення. На позиції компонентної еквівалентності, в основному, використовуються трансформації, що чіпляють граматичну структуру висловлювання і які потім тягнуть за собою заміни в семантичній структурі висловлювання [17, с. 18].

Уточнюючи зміст, вкладений в поняття «перекладацька трансформація», слід зазначити, що існують визначення, запропоновані Л.С.Бархударовим, Р.К. Міньяр - Белоручевим, Я.І. Рецкером, А. Д. Швейцером, В. Є. Щетинкиним, Л. К. Латишевим, В. Н. Комісаровим, В. Г. Гаком та іншими. Різні вчені по-різному визначали перекладацькі трансформації. Так, наприклад, Р. К. Міньяр-Белоручев дав таке визначення: «Трансформація – основа більшості прийомів перекладу. Вона полягає у зміні формальних (лексичні та граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі» [21, с. 24].

Однак фундаментальним вважається визначення Л.С.Бархударова, оскільки воно найбільш точно відображає питання. Загалом, спираючись на визначення, робимо висновок, що перекладацькі трансформації — це міжмовні перетворення, перебудова елементів вихідного тексту, операції перевираження сенсу або перефразування з метою досягнення перекладацького еквівалента.

1.2. Класифікація трансформацій

Проблемами перекладу художніх творів займалися В. Россельс, В. Коптілов, Д. Дюришин, А. Попович, Я. Кривонос, В. Радчук та інші. На сьогодні існує безліч класифікацій перекладацьких трансформацій, запропонованих різними авторами.

Л. Латишев дає класифікацію перекладацьких трансформацій за характером відхилення від міжмовних відповідностей, в якій всі трансформації підрозділяються на:

- 1) морфологічні – заміна однієї категоріальної форми іншими або декількома;
- 2) синтаксичні – зміна синтаксичної функції слів і словосполучень;
- 3) стилістичні – зміна стилістичного забарвлення відрізка тексту;
- 4) семантичні – зміна не тільки форми вираження змісту, але і самого змісту, а саме тих ознак, за допомогою яких описана ситуація;
- 5) змішані – лексико-семантичні та синтаксично-морфологічні [26, с. 58–62].

У класифікації Л. Бархударова перекладацькі трансформації розрізняються за формальними ознаками:

- 1) Перестановки (називаються зміни розташування мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу);
- 2) Додавання (передбачають використання в перекладі додаткових слів, що не мають відповідників в оригіналі);
- 3) заміни (маються на увазі як зміни при перекладі слів, частин мови, членів речення, типів синтаксичного зв'язку, так і лексичні заміни: конкретизація, генералізація, антонімічний переклад, компенсація);
- 4) опущення (мається на увазі опущення тих або інших слів при перекладі) [4, с. 23].

Л. Бархударов наголошує, що подібний поділ є доволі приблизним і умовним. Трансформації можуть поєднуватись одна з одною та приймати комплексний характер. Між різними типами трансформацій немає глухої стіни, одні й ті ж трансформації можуть бути віднесені до різних типів [4, с. 24].

Переклад будь-яких матеріалів на практиці виявляє низку проблем, при вирішенні яких перекладачеві часто доводиться застосовувати різні прийоми і засоби, пов'язані з пошуком адекватних відповідників за межами словникових статей та закономірних граматичних співвідношень. Попереднє прочитання тексту при письмовому перекладі допомагає визначити жанр, характер змісту та стилістичні особливості оригіналу, але у ході практичного перекладу перекладач має вдатися до вибору конкретних перекладацьких моделей, причому цей вибір не завжди можна назвати довільним. Безумовно, у своїх діях перекладач не обмежується пропозиціями двомовних словників, оскільки жодний словник не в змозі забезпечити нескінченне розмаїття словосполучень та контекстуальних значень, що реалізуються у мовленнєвому процесі [14, с. 12].

Також необхідно зазначити, що науковці в галузі теорії перекладу досі не прийшли до спільної думки, щодо самої суті поняття трансформації. Цим і пояснюється велика кількість класифікацій, запропонованих фахівцями, що відрізняються одна від одної. Нижче представлено огляд деяких класифікацій від різних авторів і розглянуті більш детально окремі прийоми перекладацьких трансформацій.

1.2.1. Граматичні трансформації

Використання граматичних трансформацій зумовлене різноманітними причинами як граматичного, так і лексичного характеру, але, беззаперечно, причини граматичного плану є основними. Адже, як відомо, новогрецька мова має елементи аналітичної і синтетичної мови, і тому у деяких випадках зв'язки між словами виражаються в ній порядком слів. Такий пріоритет синтаксису

проявляється в цілій низці явищ, що не завжди мають свої відповідники в українській мові.

Термін «граматична трансформація» як перетворення новогрецького речення в процесі перекладу потрібно розуміти умовно. Лінгвіст Я.І. Рецкер зазначає, що всі різновиди граматичних трансформації при перекладі можуть бути зведені до наступних основних категорій:

1. Зміна порядку слів.
2. Зміна структури речення (повне і часткове).
3. Заміна частин мови і членів речення.
4. Додавання слів.
5. Опущення слів [33, с. 22].

Бархударов Л.С. виділяє чотири основні граматичні трансформації:

1. перестановки;
2. заміни;
3. додавання;
4. опущення [4, с. 190].

Його класифікації ми і будемо дотримуватись в нашій дослідницькій роботі.

Важливо також враховувати всі фактори, які можуть впливати на застосування граматичних трансформацій, а саме:

- синтаксичну функцію речення;
- його лексичне наповнення;
- його смислову структуру;
- контекст (оточення) речення;
- його експресивно-стилістичну функцію [4, с. 194]

Приєм перестановки

Перестановка як вид перекладацької трансформації – це зміна розташування (порядку дотримання) мовних елементів в тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу. Елементами, що можуть піддаватися перестановці, є зазвичай слова, словосполучення, частини складного речення (клаузи) і самостійні речення в тексті.

Приєм заміни

Заміна – найбільш поширений і різноманітний вид перекладацької трансформації. В процесі перекладу заміні можуть піддаватися як граматичні одиниці – форми слів, частини мови, члени речення, типи синтаксичного зв'язку та ін. – так і лексичні, у зв'язку з чим можна говорити про граматичні і лексичні заміни.

Л.С. Бархударов поділяє заміну на декілька категорій:

- Заміна форм слова
- Заміна частин мови
- Заміна членів речення
- Синтаксичні заміни в складному реченні.
- Лексичні заміни.

Приєм додавання

Додавання припускають використання в перекладі додаткових слів, що не мають відповідностей в оригіналі.

Приєм упуцнення

Упуцнення навпаки додаванню – припускають упуцнення в перекладі деяких слів, наприклад артикль або допоміжних дієслів [4, с. 194–209].

1.2.2. Лексичні трансформації

Відмінності в системах мов і правилах використання одиниць мови постійно створюють визначення проблеми в процесі перекладу, внаслідок чого перекладач вимушений використовувати прийоми перекладу, що називаються перекладацькими трансформаціями. До таких трансформацій і належать лексичні трансформації [8, с. 38].

Прийоми логічного мислення, за допомогою якого ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті і знаходимо йому український відповідник, прийнято називати лексичними трансформаціями. Суть трансформації полягає в

заміні лексичної одиниці, що перекладається, словом або словосполученням, яке реалізує сему цієї одиниці початкової мови [39, с. 17].

Рецкер Я. І. виділяє сім різновидів лексичних трансформацій, хоча не завжди можна чітко класифікувати кожен приклад перекладу з причини взаємозалежності категорій.

1. Диференціація значень.
2. Конкретизація значень.
3. Генералізація значень.
4. Смысловий розвиток.
5. Антонімічний переклад.
6. Цілісне перетворення.
7. Компенсація втрат в процесі перекладу [33, с. 12].

Нерідко прийоми трансформацій поєднуються. Усі лексичні трансформації ґрунтуються на формально-логічних стосунках між поняттями.

Прийоми логічних трансформацій базуються на таких формально-логічних категоріях:

- підпорядкування;
- контрадикторності;
- перехрещення;
- позаположенності [33, с. 12].

Бархударов Л.С. розглядає наступні випадки лексичних замінів:

- конкретизація;
- генералізація;
- заміна слідства причиною і навпаки;
- компенсація [4, с. 21].

Хоча на перший погляд класифікації лексичних трансформацій Рецкера Я.І. та Бархударова Л.С. відрізняються, вони мають спільну суть, бо багато прийомів поєднуються.

Приєм диференціації і конкретизації

Відношення підпорядкованості понять має місце, коли об'єм одного поняття складає лише частину об'єму іншого поняття. Говориться про те, що одному слову в новогрецькій мові, що виражає ширше поняття, в українській мові можуть відповідати два або декілька слів, кожне з яких виражає вужче, порівняно з новогрецькою мовою поняття, тобто відноситься до більш обмеженого класу денотатів.

Конкретизація вихідного значення використовується в тих випадках, коли міра інформаційної упорядкованості вихідної одиниці нижча, ніж міра упорядкованості відповідної їй за змістом одиниці в мові перекладу [5, с. 16].

Прийом генералізації

Генералізацією називається явище, зворотне конкретизації, – заміна одиниці похідної мови, що має більше вузьке значення, одиницею мови перекладу з ширшим значенням. Іноді генералізація застосовується у відповідності зі стилістичними нормами, прийнятими в українській мові і літературі. Необхідність генералізації може бути викликана і небезпекою спотворення сенсу в процесі перекладу слова або словосполучення його словниковою відповідністю. Слід зазначити, що при перекладі одне і те ж слово може піддаватися лексичній трансформації в протилежних напрямках: у бік звуження та розширення значення, тобто може бути як об'єктом конкретизації, так і генералізації [5, с. 18].

Прийом смислового розвитку

Прийом смислового розвитку полягає в заміні словникової відповідності при перекладі контекстуальною, логічно пов'язаною з нею. Цей прийом смислового розвитку заснований на формально-логічній категорії перехрещення.

Так само як і інші прийоми лексичної трансформації при перекладі, прийом адекватної заміни або смисловий розвиток означає відхід від прямої словникової відповідності перекладеному слову, словосполученню, тобто такої відповідності, яка безпосередньо впливає із зазначених у ньому значень. Таким чином, в цьому відношенні смисловий розвиток не відрізняється принципово від більш простих прийомів лексичної трансформації – диференціації та конкретизації значень. Разом з тим, необхідно мати на увазі, що смисловий розвиток, подібно до інших прийомів

лексичної трансформації, завжди відноситься не до одного, окремо взятого слова, а що найменше до словосполучення або навіть смислової групи. Тому всі прийоми лексичної трансформації слід розглядати як окремі випадки розкриття контекстуальних значень слів. Коли прийом смислового розвитку застосовується при перекладі сполучень, можна помітити чіткі закономірності замін і встановити взаємозв'язки між процесом (дією чи станом), його причиною або наслідком [26, с. 80].

Прийом цілісного перетворення

Прийом цілісного перетворення є певним різновидом смислового розвитку. Перетворюється внутрішня форма будь-якого відрізка мовного ланцюга – від окремого слова, переважно складного, до синтагми, а іноді і цілого речення. Причому перетворюється не по елементах, а цілісно, так, що зв'язок між внутрішньою формою одиниць похідної мови та мови перекладу вже не простежується. В залежності від тієї адекватної заміни, яку перекладач знаходить у кожному конкретному випадку, прийом цілісного перетворення може здійснюватися одним із трьох способів: нейтральною, образною, ідіоматичною заміною [26, с. 86].

Прийом компенсації

Компенсація – це заміна невимовного елемента оригіналу елементом іншого порядку в відповідності із загальним ідейно-художнім характером оригіналу і там, де це представляється зручним за умовами української мови.

Компенсація використовується особливо часто там, де необхідно передати чисто внутрішньо-лінгвістичні значення, що характеризують ті або інші мовні особливості оригіналу – діалектне забарвлення, неправильність або індивідуальні особливості мови, каламбури, а так само при передачі прагматичних значень, коли не завжди можна знайти пряму відповідність одиниці похідної мови в системі мови перекладу [9, с. 162].

Прийом антонімічного перекладу

Прийом антонімічного перекладу полягає у передачі поняття протилежним, часто із запереченням, тобто антонімом українського відповідника даного слова.

Антонімічний переклад нерідко буває найбільш зручним прийомом передачі смислового та стилістичного значення багатьох виразів. За твердженням Комісарова, сутність прийому антонімічного перекладу полягає у використанні в перекладі слова або словосполучення, що має значення, протилежне значенню відповідного англійського слова або словосполучення вжитого в оригіналі [15, с. 357].

Така трансформація представлена трьома видами:

1. негати́вація (слово або словосполучення без формально вираженої суфіксом замінюється в перекладі на слово з префіксом «не» або словосполученням з часткою «не»);
2. позитива́ція (слово або словосполучення з формально вираженою заперечувальною семою замінюється в перекладі на слово або словосполучення, яке не містить негативного компонента);
3. анулювання двох наявних у реченні негативних семантичних компонентів [15, с. 358].

Висновки до розділу I

Незважаючи на те, що досі поняття трансформації трактується науковцями неоднозначно, загалом, перекладацька трансформація визначається як перетворення, за допомогою якого можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу. Серед трансформацій, незважаючи на існуючу різноманітність класифікацій, більшість фахівців виділяють два основних: граматичні та лексичні. Необхідно також враховувати той факт, що часто ці два види трансформацій поєднуються один з одним. Виділення даних перекладацьких трансформацій здійснюється на основі різних причин, що викликають ці трансформації.

Необхідність граматичних трансформацій обумовлена, в першу чергу відмінностями в структурі двох мов, яке виражається в повних або часткових розбіжностях. При цьому не слід забувати, що і відмінність, так і подібність між граматичними формами, їх функціями і значеннями може бути повним і неповним.

Повна схожість, як правило, зустрічається порівняно рідко, так само як і повне, некомпенсированное відмінність.

Лексичні трансформації потрібні через лексичні розбіжності різної семантичної структури мов, тобто розбіжністю значень слів, різної сполучуваності або відсутність слів відповідного значення в мові, на яку робиться переклад, або через відмінності у вживанні слів. Трансформації рідко зустрічаються в «чистому вигляді». Як правило, різного роду трансформації здійснюються одночасно, тобто поєднуються одна з одною – перестановка супроводжується заміною, граматичне перетворення – лексичним і т.д. Вміння легко і вільно ними користуватися – запорука адекватного перекладу. Прийоми лексичних трансформацій мають творчий характер, але, якщо результат рівнозначності набуває як оптимальний абсолютного значення, він може бути зафіксованим у словнику як еквівалент. Закріплені у словниках приклади трансформаційного перекладу, як правило, стосуються словосполучень. Насамперед – це еквівалентний переклад фразеологічних одиниць.

Як ми бачимо, усі класифікації мають спільні й відмінні риси. Майже всі лінгвісти заявляють, що поділ трансформацій на типи і види – це умовність, яка пов'язана з тим, що деякі трансформації майже не вживаються в чистому вигляді. Саме цей момент споріднює усі класифікації. Але все ж таки єдиної класифікації типів перекладацьких трансформацій у сучасній лінгвістичній науці не існує. Створення єдиної класифікації ускладнено тим, що різні лінгвісти виділяють різну кількість прийомів перекладацьких трансформацій.

Таким чином використання перекладацьких трансформацій, в першу чергу обумовлено намаганням передати вихідний зміст, засобами іншої мови.

РОЗДІЛ II. ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРИ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ «ЕРОТОКРИТ» В. СТЕПАНЕНКОМ

2.1. Лексичні трансформації

Поєма «Еротокрит» (грец. Ερωτόκριτος) Віцендзоса Корнароса – класичний твір новогрецькою мовою, який з'явився на острові Крит, в епоху венеціанського панування в середині XVII ст. Поєма швидко стала популярною на Криті, у Венеції, на Іонічних островах. Ця поєма представляє собою 10 тисяч римованих п'ятнадцяти складів, відома також як «політична строфа». У творі поєднуються жанрові ознаки як лицарського роману, так і народного епосу [1, с. 5].

Вихідна інформація про текст оригіналу дає нам змогу зробити наступні примітки: перекладач обрав римовану та віршовану композицію для перекладу і, хоча деякі частини тексту перекладено прозою, загалом вся поєма й, головним чином, діалоги та взаємодія персонажів передані саме у вигляді вірша, як і текст оригіналу; час написання поєми, її жанр та стиль вплинули на вибір лексики (часто можна побачити такі слова як: одна-однісенька, серденько, чужина, батечко; які притаманні українській поезії, хоча в тексті оригіналу не використовувались зменшено-пестливі форми слів).

Також доволі часто перекладач звертається до конкретизації. Наведений нижче приклад яскраво ілюструє цей прийом. Річ у тому, що підкреслене слово при дослівному перекладі має більш загальне значення. Тлумачний словник надає нам два варіанти трактування: математичний (результат складання, множення, тощо чисел) та загальний (думка, розум) [2, с. 268]. Зрозуміло, що в даному контексті нам підходить другий варіант, проте не конкретизується, які саме думки відчуває героїня. Перекладач, використовуючи попередній контекст, дає слову більш вузький семантичний еквівалент слова *думки*, а саме *сумніви*, який в свою чергу підкреслює переживання.

Οι λογισμοί ελαφρύνασι, κ' ήπαψε η παιδωμή μου,

οπού μου φαίνονται ώς εδά πως ζωντανή δεν ήμου' [3, с. 54].

Всі сумніви розвіялись, закінчилися муки,

Хоч досі уявляла я, що не стерплю розлуки [21, с. 23].

Проте надалі в тексті ми можемо побачити, що перекладач використовує і дослівний переклад цього ж слова:

Οι λογισμοί είναι σαϊτιές, καρδιά μου είν' το σημάδι, [3, с. 28]

Думки — як стріли, що летять у серце безперервно [21, с. 11].

Це дає нам можливість зробити висновок, що використання прийому диференціації значення, у тому чи іншому випадку, визначається контекстом вживання слова.

На прикладі наступного уривку також можна простежити використання прийому конкретизації:

και το κακό, που μελετά, δε μας το φανερώνει
аби ніхто не розпізнав його інтриг премудрих

Під час перекладу цього речення була використана ціла низка перекладацьких трансформацій. По-перше, були використані граматичні трансформації, а саме: перестановка членів речення, опущення частини складного речення *που μελετά*, додавання прикметника *премудрих* та, як наслідок вищезазначеного, заміна складного речення новогрецької мови на просте в українському перекладі. Надалі розглянемо саме переклад слова *το κακό*, що в новогрецькій мові має доволі розгорнутий спектр значень: нещастя, щось погане, зло і т.д.; проте в тексті перекладу використовується більш конкретне поняття зла — *інтриги*. Якщо б ми використавували дослівний метод перекладу в результаті отримали б: *І те погане, що вивчає, не розкриває нам*. Таке трактування, звісно, має сенс, проте при перекладі художнього тексту вагомим аспектом є його відповідність нерозривній єдності змісту і форми.

С тою ж частотою у перекладі зустрічається і зворотній прийом — генералізація. Наступні рядки дають нам змогу простежити його:

... πώς στην αρχήν τση ανήμλορη γεννάται στην αθάλη
спіθα μικρή κι απήφιστη, δε λάμπει, μηδέ βράζει... [3, с. 29]

...що в попелі з'являється, ще спершу у безсиллі,
маленька іскорка, яка не гріє і не світить... [21, с. 11]

Звернемося знову до значення слова, яке нам надає тлумачний словник:

- (пр.) кип'ятити;
- (пр.) робити щось придатним для їжі (чищення або стерилізація);

- (мет.) бути розлютованим; мати підвищену температуру тіла [2, с. 31].

Як ми бачимо, ні прямі, ні метафоричні варіанти у даному випадку нам не підходять. Проте доволі логічно зробити висновок, що на увазі мається саме процес нагрівання, що є більш загальним поняттям ніж конкретно кип'ятіння, водночас не заперечуючи його. Зроблено це з метою збереження стилю усієї поеми, тому що використання прямого значення слова, без генералізації буде не тільки «різати око» при читанні тексту перекладу, але й для української мови вживання слова *кип'ятити* у такому семантичному полі не є актуальним.

Спираючись на те, що поема «Еротокрит» є доволі специфічною, враховуючи час, мову та місце її написання, неможливо обійтися без використання прийому компенсації. Саме тому що існують випадки, коли деякі культурні елементи однієї мовної системи будуть незрозумілі носіям мови перекладу:

Κι ουδ' εἶναι μλορετό κ' ελά κλέφτης να μλήκε μέσα,
γιατί γυρέψειν ήθελεν ασήμι γ-ή торνέσα...[3, с. 67]

Можливо, що до мене в дім заліз звичайний злодій,
Шукаючи передусім усюди срібло-злото...[21, с. 28]

Слово *срібло* не викликає проблем, проте в тексті оригіналу не йдеться мови про *злото*. Тож виникає питання чому був вибраний саме такий варіант перекладу. Насамперед необхідно зазначити що *торнέσα* це — турецький грош (турноза), що активно використовувалась по всій Європі у XII-XIV столітті, а одним з місць карбування монети був острів Крит [11, с. 238]. Для рядового носія української мови це не є очевидним фактом, враховуючи культурну та часову прогалину між текстом перекладу та читачем. Щоб не обтяжувати віршований текст поеми поясненням чи виносками, такий специфічний елемент можливо компенсувати більш знайомим та звичним для культури перекладу. Перекладач вирішив використати стійкий українській вираз з фольклору, тим самим зберігаючи конотаційне значення чогось цінного (*гроші=злото*).

Прийоми смислового розвитку та цілісного претворення вимагають повного перетворення речення або окремої його частини. Простежимо їх використання на конкретних прикладах:

65 Όλες τσι χάρες κι αρετές ήτονε στολισμένη,
ευγενική και τακτική, πολλά χαριτωμένη.

Κ' ήτον και Βασιλιού παιδί, και Ρήγα θυγατέρα,
πόθο μεγάλον ήβανε στο γράμμα νύκτα-ημέρα [3, с.12].

І вирізнялась з-поміж всіх чеснотами дівчина,
Водночас ввічлива була, і гречна, і гостинна

І тішила своїх батьків ласкава царська донька,
Книжок не випускала з рук ця мила дівчинонька...[21, с.8].

У тексті оригіналу зазначається, що *дівчина проводила за книжками день та ніч*, проте, через намагання перекладача зберігти римовану форму, вживання такої конструкції не було виправдано. Через низку причин було вирішено логічно розвинути цю фразу, та використовуючи інші лексичні одиниці мови перекладу, досягнути його адекватності. Саме тому що героїня *проводить за книжками день та ніч*, доволі логічно зробити висновок що *із рук вона їх не випускала*. Ці вирази жодним чином не суперечать один одному та сприймаються як еквівалентні, дозволяючи перекладачу зберігти віршовану, мелодичну форму тексту. Також цей прийом можна відмітити у наступних рядках:

Φόβος και Πόθος πολεμά, κ' εγώ'μαι το σημάδι,
και δεν μπορώ τούτα τα δύο να τα συβάσω ομάδι.

То страх и пристрасть у мені воюють без упину,
не можу примирити їх, у цьому я безсила.

В тексті оригіналу не використовуються лексичні одиниці, які ми бачимо в українському перекладі, що обумовлено використанням прийому смислового розвитку. В новогрецькому варіанті – *Не можу поєднати їх у команду*, з стилістичної точки зору не є адекватним варіантом перекладу на українську, саме тому перекладач у тексті перекладу використовує логічний еквівалентний висновок – *не можу примирити їх*.

Стосовно цілісного перетворення, у даному випадку воно використовується з тих же причин що і логічний розвиток. Для прикладу розглянемо наступні рядки:

Θωρείς με πώς επόδωκα, πάντα γρινιώ και κλαίγω,

κι ό,τι μιλήσω κι ό,τι πω, πάντα για κείνον λέγω" [3, с. 43].

До чого, бачиш, дожила? Весь час бурчу і плачу,

Хоч що роблю – лише його перед собою бачу [21, с. 18].

При дослівному перекладі ми отримуємо вираз: *про що не говорю, все про нього*. Як можемо побачити від первинного тексту у перекладаі не залишилось нічого, окрім головного — змісту (постійні думки героїні про коханого). Усі лексичні мовні одиниці, синтаксичну структуру частини речення було замінено. Як і у випадку смислового розвитку оригінальне речення та переклад українською не заперечують один одного, а лише створюють можливість для перекладача досягти поставлених цілей.

Якщо у наведеному вище прикладі ми спостерігаємо перетворення цілого речення, то у нижчезазначених рядках такий прийом було використано відносно словосполучення:

Η Αρετούσα, ό,τ' ήλεγεν η Νένα τση, τα εγρίκα,

к' εγνώριζεν το σφάλμα της, μα ο Πόθος την ενίκα.

І Аретуса слухала, що няня їй говорить,

хоч пристрасть нишком все одно брала у грудях гору.

В тексті оригіналу зазначається, що *Пристрасть її перемогла*, а в українському перекладі це словосполучення було трансформоване в метафоричний вираз.

Прийом антонімічного перекладу супроводжується перебудовою усього висловлювання з метою зберігання незмінного плану змісту. Його специфіка виражається у передачі змісту конструкцією без заперечення у даному прикладі, коли у тексті оригіналу ми бачимо іншу:

Λέγει τση· "Νένα, βλέπω το, γνωρίζω το απατή μου,

πως εύκολα εσκλαβώθηκα, δεν είμαι πλιό σαν ήμου!.[3, с. 51]

Ой люба моя нянечко,за помилки картаюсь!

Рабою стала легкома. Тепер я інша, знаю. [21, с. 26]

2.2. Граматичні трансформації

Граматичні трансформації при перекладі з новогрецької на українську мову використовуються частіше ніж лексичні. Причини цього криються у розбіжностях граматичного складу обох мов.

Як відзначає сам В. Степаненко: «...при перекладі поетичного рядка з грецької на українську здебільшого виходило сім чи вісім складів. А повинно було п'ятнадцять...». Ця проблема обумовлена різною граматичною системою мов і прагненням перекладача повторити політичну строфу, що тягне за собою необхідну низку, не тільки граматичних, а й лексичних трансформацій. Сама ж суть проблеми полягає у відсутності в українській мові артиклів самих по собі, на відміну від новогрецької, де вони формують майже половину складів у вірші. «...Тож, не виходячи з контексту, я мав заповнити рядок своїми словами, які б органічно вливалися в його структуру, зміст...», - відзначає перекладач.

Розглянемо кожну з зазначених вище граматичних трансформацій на прикладі наступного вірша та його перекладу:

"Ο,τι κι αν εκρούφευγα, ξέρουν το στο Παλάτι... [3, с. 65]

Що я приховував, палац те знає вже, звичайно... [21, с.28]

Ми можемо побачити використання прийому граматичної заміни. Дієслово використане у цьому випадку змінило своє граматичне значення та замінило безособове словосполучення *знають у палаці* на особове *палац те знає*.

У наведених нижче рядках спостерігається застосування прийому перестановки.

...Κι αν τα'πιασεν, κ' εδιάβασεν, και τα'δεν η Αρετούσα,... [3, с. 65]

...Якщо ж царівна бачила мої пісні й читала,... [21, с.28]

Підмет у тексті перекладу було винесено вперед, що є більш звичним варіантом вживання. Порядок слів в українській мові не має чітких правил, проте у

даному випадку дотримання порядку слів мови оригіналу могло викликати проблеми з римою у даному тексті.

Проте в деяких випадках (наприклад, розташування присвійних займеників відносно іменника до якого вони належать) прийом перестановки має граматичні обумовлені причини:

Прийом опущення доволі часто вживається перекладачем, зважаючи що текст поеми має велику кількість повторень та синонім одного і того ж слова, що при перекладі, без їх усунення, призведе до постійної тавтології, бо не для кожного синоніма новогрецької мови є еквівалент в українській.

Τά χώνουντα, τά κρύβουντα, σήμερον ευρεθήκα',...

Те, що було заховане, сьогодні відшукала,...

Можливий дослівний переклад – Втрачене та заховане сьогодні відшукала – не є коректним, саме з тої причини, що немає необхідності в повторюванні одного і того ж поняття. Опущення, при перекладі з новогрецької мови на українську зустрічається найчастіше з усіх граматичних трансформацій. Відбувається опущення присвійних займеників, використання яких, наприклад при дослівному перекладі на українську, створює тавтологію, тому що, загалом, в слав'янських мовах присвійні займенники вказують на належність до учасників розмови, тому, при наявності відповідного контексту, необхідність їх використання відпадає.

Ο Έρωτας μ' εμπέρδεσε, και σκλάβον του κρατεί με,

Мене загнав у кут глухий і за раба тримає.

Якщо б у цьому випадку при перекладі були збережені займенники, ми би отримали такий вираз і – *за раба свого мене тримає*; пояснення стосовно кого відбувається дія та чиїм рабом стає герой, з точки зору української стилістики, є надлишковим, тобто таким що пілягає опущенню. Проте в тексті оригіналу вони не заважають рими та не створюють дискомфорту при читанні, є природними для самої мови та її синтаксису.

... λογιάζω πως πολλές φορές τ' αφτιά τση μου τ' ακούσα' [3, с. 65].

...То зрозуміла, що то їх опівночі чувала [21, с.28].

Цей випадок також ілюструє використання прийому опущення. Частину речення стільки багато раз мої вуха їх чули було опущено саме з причини великої напруженості речення. Читачеві і так зрозуміло, що почути пісні героїня могла тільки вухами і, якщо цю частину видалити з тексту перекладу, зміст не зміниться.

Приклад додавання можна взяти з тих самих рядків. Слово опівночі не було зазначено у оригінальному тексті, але з тої причини, що, після застосування прийому опущення, виникла проблема кількості складів у рядку, необхідно було додати слово. Саме по собі воно не було примхою перекладача, а має логічне підґрунтя, якщо ми розглянемо сюжет твору.

У наступному реченні є відразу декілька прикладів додавання:

"Νένα μου, όντεν ευρίκησα τραγούδια και λαγούτα,

Ой, няню люба, коли спів почула й звуки лютні

Поперше вигуку *ой*, надалі прикметника *люба* та іменників *спів* та *звуки*, які не були використані новогрецькому тексті, але їх використання допомагає дотримуватися перекладачеві стилю твору та необхідної для віршованого тексту кількості складів.

2.4 Висновки до розділу II

Аналіз текстів оригіналу та перекладу, свідчить, що переклад це процес, спрямований на передачу повідомлення, зробленого на одній мові мовними одиницями іншої мови. Основною метою цього процесу є досягнення еквівалентності. Але відмінності в системах мов і правилах використання мовних одиниць ускладнюють досягнення цієї мети, внаслідок чого перекладач до певних перетворень, так званих перекладацьких трансформацій.

Лише добре озброєний лінгвістично, історично та культурно перекладач може задовільно виконати завдання адекватного перекладу, що полягає в передачі смислового змісту, емоційної виразності і словесно-структурного оформлення оригіналу. Виконуючи переклад, перекладач передусім визначає спосіб перекладу, тобто міру інформаційної впорядкованості для перевідного тексту. Отже

перекладацькі трансформації відіграють важливу роль у процесі досягнення адекватності перекладу

Лексичні трансформації становлять собою відхилення від прямих словникових відповідників та виникають, головним чином, тому, що об'єм значень лексичних одиниць вихідної та мови перекладу не співпадає. До лексичних трансформацій відносимо диференціацію значень, конкретизацію значень, генералізацію значень, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення, та компенсацію втрат в процесі перекладу.

Граматичні трансформації полягають у перетворенні структури речення у процесі перекладу згідно з нормами мови перекладу. До граматичних трансформацій відносимо різного роду перестановки, заміни, додавання, опущення.

Окреслені типи синтаксичних трансформацій наявні в текстах перекладів у різних комбінаціях. Їхнє здійснення й поєднання є безперервним процесом, кінцевим результатом якого є досягнення еквівалентності між оригіналом і перекладом.

Необхідно зазначити, що перекладацькі трансформації в “чистому вигляді” зустрічаються нечасто. Як правило, різного роду трансформації здійснюються одночасно.

Адекватності перекладу можна досягнути саме завдяки вмілому використанню перекладацьких трансформацій, в тому числі і в комплексі.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Наукова робота є комплексним аналізом перекладацьких трансформацій на матеріалі поеми «Еротокрит» і її українського перекладу.

Аналіз особливостей використання перекладацьких трансформацій при перекладі художнього тексту новогрецької мови свідчить, що в залежності від характеру одиниць мови оригіналу перекладацькі трансформації поділяються на лексичні та граматичні.

Під перекладацькою трансформацією тут розуміємо зміну формальних або семантичних компонентів вихідного тексту у тексті перекладу при збереженні інформації, що призначена для передачі. Водночас, запропонований розподіл є досить умовним, адже в кожній мові лексика тісно пов'язана з граматикою і спосіб передачі в перекладі граматичних форм і конструкцій нерідко залежить від їхнього лексичного наповнення.

Основними причинами використання перекладацьких трансформацій є:

- розходження в системах мов оригіналу та перекладу;
- розходження норм в мовах тексту перекладу та тексту оригіналу;

Необхідність граматичних трансформацій обумовлена, в першу чергу відмінностями в структурі двох мов, яке виражається в повних або часткових розбіжностях.

Аналіз лексичних та граматичних трансформацій, використаних при перекладі поеми «Еротокрит» за перекладом В. Степаненка дає нам можливість зробити такі висновки:

- жанрові особливості тексту оригіналу надають певні рамки тексту перекладу, впливаючи перш за все на відбір лексичних відповідностей;
- лексичні та граматичні трансформації загалом зустрічаються комплексно;
- лексичні трансформації такі як: генералізація, конкретизація, компенсація, прийоми смислового розвитку та цілісного перетворення; обумовлені різницею семантичного обсягу слова в одній мові в порівнянні з іншою.
- одна і та ж сама лексика може передаватися різними перекладацькими трансформаціями в різному контексті;

- граматичні трансформації, з причини наявності специфічних розбіжностей у складі новогрецької та української мов, зустрічаються частіше за лексичні;

- специфічні реалії мови оригіналу передаються при перекладі еквівалентними елементами мови перекладу;

На граматичному рівні були розглянуті такі трансформації: перестановки, заміни, упущення додавання. Найуживанішими граматичними трансформаціями в нашому матеріалі були опущення та додавання мовних одиниць і конструкцій.

Стосовно лексичного рівня були розглянуті наступні трансформації: прийом диференціації і конкретизації, генералізація, прийом смислового розвитку, прийом цілісного перетворення, компенсація антонімічний переклад.

У ході дослідження цього питання ми дізнались, що адекватний переклад визначається як переклад, що відповідає оригіналу по функції і по обираючим засобам перекладачем (повноцінності мови і стилю).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Αλεξίου Στ., «Εισαγωγή» στο: Βιτσέντζος Κορνάρος, Ερωτόκριτος, επιμέλεια Στ. Αλεξίου. Αθήνα: Εστία, Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, 1995. 369 σ.
2. Ανδριώτης Ν. Λεξικό της κοινής νεοελληνικής. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 1992. 436 σ.
3. Κορνάρος Β. Ερωτόκριτος. Αθήνα : Εστία, 1995. 386σ.
4. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории. Москва: Международные отношения, 1975. 240 с.
5. Виноградов В. С. Общие лексические вопросы. Москва: Изд-во института общего среднего образования РАО, 2004. 236 с.
6. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереводимое в переводе. Москва: Р. Валент, 2009. 360 с.
7. Гак В. Г. Языковые преобразования В. Г. Гак Москва : Языки русской культуры, 1998. 782 с.
8. Гарник І. В. “Типологія перекладацьких трансформацій” (Навчально-методична розробка на базі англійської мови). – Київ: МІЛП, 2001.
9. Дюришин Д. Художественный перевод в межлитературном процессе. Проблемы Особых межлитературных общностей, ред. Д.Дюришин. Москва: Наука, 1993. 321 с.
10. Ефремов Л.П. Основные теории лексического калькирования. Алма-Ата: 1974. 191 с
11. Зварич В. В. Нумізматичний словник. Львів: «Вища школа», 1978. 338 с.
12. Казакова Т. А. Практические основы перевода. Санкт-Петербург: Издательство Союз, 2001. 320 с.
13. Клименко Ж. Міжсеміотичний переклад як засіб поглибленого вивчення художнього твору: методичні рекомендації щодо використання зразків такого перекладу. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України: Науково-методичний. Київ: Педагогічна преса, 2007. №3 С.

14. Ковганюк С. Практика перекладу: з досвіду перекладача. Київ: Дніпро, 1968. 275 с. 23
15. Комиссаров В. Н. Слово о переводе. Москва: «Наука», 1973. 427с.
16. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. Москва: Международные отношения, 1980. 168 с.
17. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва: ЭТС, 2000. 424 с.
18. Коптилов В. И. И вширь и вглубь. Мастерство перевода. Москва: Советский писатель, 1973. №.9. С. 257-261
19. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу / В. В. Коптілов. — К. : Вища школа, 1982.
20. Коптілов В. Першотвір і переклад. Київ: Дніпро, 1972. 215 с.
21. Корнарос В. Еротокрит: поема Віцендзос Корнарос; переклад з грец. В.І. Степаненка. Київ: Веселка, 2016. 163 с.
22. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: Нова Книга, 2001. 448 с.
23. Кривонос Я. В. Метафоричне віддзеркалення світу: проблеми художнього перекладу. Зарубіжна література в школах України (Київ). Київ, 2007. №3. С. 18-20.
24. Кундзіч О. Творчі проблеми перекладу. Київ: Дніпро, 1973. 264 с
25. Лановик З. Художній переклад як проблема компаративістики. Літературознавча компаративістика. Тернопіль, 2002. С. 256-272.
26. Латышев Л. К. Курс перевода. Эквивалентность и способы её достижения. Москва: Международные отношения, 1981. 198 с.
27. Левин Ю. Д. К вопросу о переводной множественности. Классическое наследие и современность. Санкт- Петербург: Наука, 1981. 425 с.
28. Левицкая Т., Фитерман А. Почему нужны грамматические трансформации при переводе? Тетради переводчика Москва: 1971. 123 с.
29. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Проблемы перевода. Москва: Международные отношения, 1976. 208 с

30. Лилова А. Введение в общую теорию перевода. Москва: Наука, 1985. 287 с.
31. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. Москва: Московский лицей, 1996. 298 с.
32. Радчук В. На жертovníку мистецтва. "Хай слово мовлено інакше...". Проблеми художнього перекладу. Київ: Дніпро, 1982 . С. 19-40.
33. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Москва: Международные отношения, 1974. 216 с.
34. Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов. Москва: Просвещение, 1976. 543 с.
35. Селшанова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики. Київ.: Вища школа, 1999. 324 с.
36. Семёнов А. Л. Основные положения общей теории перевода. Москва: Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2005. 99 с.
37. Христу М. Сравнение русского и греческого языков - легко ли изучать эти языки. Интеллектуальный потенциал XXI века: ступени познания, 2015. №28. С. 113-118.
38. Чмельова К. С. Об'єднання і членування речень як види граматичних перекладацьких трансформацій. XIV Всеукраїнська наукова конференція молодих вчених. Черкаси: Брама-Україна, 2012. 416 с.
39. Швейцер А. Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты / Альберт Швейцер. — М., 1988.
40. Шевченко Й. С. Лінгвістичні й дидактичні проблеми іншомовної комунікації. Харків: Константа, 2002р. 284 с .